

מבט על, גיליון 522, 26 בפברואר 2014

ההתקרבות בין מצרים לרוסיה: לאן היא תגיע?

אפרים קם וצבי מגן

בחודשים אחרונים חלה האצה משמעותית וחסרת תקדים במגעים בין רוסיה לממשל החדש במצרים. באוקטובר 2013 ביקר ראש המודיעין הצבאי הרוסי בקהיר. בנובמבר הגיעו שרי ההגנה והחוץ הרוסים במשותף למצרים – לראשונה מאז תחילת שנות השבעים. בעקבות זאת, ביקרו במוסקווה בפברואר 2014 שר ההגנה והאיש החזק במשטר המצרי, עבד אל-פתאח א-סיסי, ושר החוץ נביל אל-פהמי, בליווי משלחת צבאית בכירה. בעקבות הביקור מדובר על מפגש נוסף בין הצדדים בדרג בכיר בסוף מארס, ודיווחים עיתונאיים מעלים את אפשרות ביקורו של הנשיא פוטין במצרים.

הנושא המרכזי שהועלה במגעים אלה הוא הגברת שיתוף הפעולה הצבאי בין שתי המדינות. לפי דיווחים רבים נדונה בשיחות – וייתכן שאף סוכמה – עסקת נשק גדולה בין הצדדים, בהיקף של שניים עד שלושה מיליארד דולר. העסקה אמורה לכלול שתי טייסות מיג-29, מסוקי MI-35, מערכות הגנה אווירית, מערכות טילי חוף נגד ספינות ונשק נ"ט מתקדם. מימון העסקה אמור להגיע מערב-הסעודית ומאיחוד נסיכויות המפרץ. בתום ביקור השרים המצריים במוסקווה לא פורסמה הודעה על העסקה. לפי כמה דיווחים הושג סיכום עקרוני לגביה אך היא טרם נחתמה, וייתכן כי תסוכם סופית במפגש שיתקיים בין נציגי שתי הממשלות בסוף מארס 2014.

במסגרת שיתוף הפעולה, דווח שמצרים תעניק לרוסיה שירותים ימיים בנמל אלכסנדריה, שיוכלו להוות תחליף לשירותים שרוסיה מקבלת בנמל טרטוס שבסוריה, אם ייפול משטר אסד. הקשרים המורחבים עשויים לכלול גם שיתוף פעולה בתחום הלחימה בטרור, אימונים צבאיים משותפים ושיתוף פעולה טכני, ובתחום הכלכלי – חידוש מערכת החשמל בסכר אסואן.

אין ספק שאינטנסיביות המגעים בין מצרים לרוסיה קשורה למתח שנוצר בחודשים האחרונים בין מצרים לארצות-הברית. במצרים קיים כעס רב על הביקורת הפומבית שמותח ממשל אובמה על הפלת משטר 'האחים המוסלמים' בהפיכה צבאית, ועל השימוש בכוח על ידי כוחות הביטחון כלפי פעילי הארגון. עמדתו של הממשל האמריקאי עוררה בצמרת המצרית את התחושה שהממשל אינו מבין את בעיותיה ומצוקותיה של מצרים, הוא מוכן לתמוך במשטר 'האחים המוסלמים' רק משום שהגיעו לשלטון בבחירות דמוקרטיות ומנצל את הזדקקותה של מצרים לסיוע האמריקאי כדי להתערב בענייניה הפנימיים.

אבל את כעסם של המצרים עוררה במיוחד החלטתו של הממשל האמריקאי להשעות חלק מהסיוע הצבאי למצרים, ובמיוחד בשעה שהנהגתה נאבקה לבלום את גל פיגועי הטרור ולהשליט חוק וסדר. החלטת הממשל האמריקאי הייתה פשרה בין אלה שדרשו – גם בקונגרס – להשעות את הסיוע הצבאי למצרים, לבין אלה שהזהירו מפני צעדים שיפגעו באינטרסים אמריקאיים, כולל ביחסי השלום בין מצרים לישראל. כך החליט הממשל להקפיא חלק מהסיוע הצבאי למצרים בסך 250 מיליון דולר, ולעכב את המשלוחים המתוכננים של כמה מטוסי F-16, מסוקי אפאצ'י, טילים נגד ספינות וחלפים לטנקים – בהתאם לאיסור על מתן סיוע למדינה שמנהיגה הודח בהפיכה צבאית.

השאלה החשובה היא, האם המגעים בין שתי המדינות יולידו עסקת נשק משמעותית ביניהן? אם אכן זו תהיה התוצאה, יהיה בכך שינוי חשוב במדיניות המצרית. מאז 1974 פסקה אספקת הנשק מברית-המועצות למצרים, לאחר שזו עברה מאוריינטציה פרו-סובייטית להישענות מדינית, צבאית וכלכלית על ארצות-הברית, ובכלל זה על נשק אמריקאי. החלטה של המשטר המצרי הנוכחי – חודשים ספורים לאחר שעלה לשלטון – לחתום על עסקת נשק גדולה עם רוסיה פירושה שהוא מבקש

לשנות, ולו במידה מוגבלת, את מאזן יחסיו עם שתי המעצמות, ולהפסיק את הישענותו הבלעדית על אספקת נשק מערבי.

מכל הדיווחים שהתקבלו עד כה, סביר להניח שעסקה כזו אכן נדונה בין הצדדים, שכן אחרת קשה להבין את השתתפות שרי ההגנה והמשלחות הצבאיות של שני הצדדים בשיחות. ברור גם שרוסיה מעוניינת בעסקה כזו. מבחינתה יהיה בחתימת העסקה הישג משמעותי הן בעצם חזרתה לשוק הנשק במצרים, והן באיתות שזו תשדר למדינות ערביות הנשענות על נשק מערבי, שעסקת נשק עם רוסיה היא ראוייה ולגיטימית. העסקה תוכל, אפוא, לשמש מנוף להרחבה מחודשת של השפעתה של רוסיה בעולם הערבי, כפי שקרה גם באמצע שנות החמישים.

מעבר לעניין רוסי מובהק בהרחבת מעגל היצוא הביטחוני למזרח התיכון, השיקול הרוסי המוביל בחידוש הדיאלוג עם מצרים, כמו גם עם מדינות נוספות באזור, הוא בעיקרו שיקול מדיני-אסטרטגי. מאז ראשיתו של 'האביב הערבי' מתמודדת רוסיה על מקומה באזור המזרח התיכון, לאחר שנאלצה לסגת ממעמדה הקודם שנבנה בעמל רב, תחת לחץ המחנה הסוני המגובה על ידי המערכת המערבית. השפעת רוסיה הוגבלה, בנוסף לאיראן, לסוריה בלבד, שם השכיחה להיאחז, לפי שעה. מבחינתה, חידוש הדיאלוג עם מדינות נוספות באזור הוא הזדמנות חיובית במיוחד, שיש לנצל לבניית מעמדה האזורי ולקידום היתרונות מול המערב בממשק הגלובלי. הזדמנות זו נוצרה לאור השינוי במדיניותן של כמה ממדינות באזור, החשות מאותגרות על ידי מדיניותן של ארצות-הברית. בין אלה נכללות, בנוסף למצרים, גם ערב-הסעודית, ירדן ועיראק, המנהלות דיאלוג חדש עם רוסיה, הן בנושאי רכש ביטחוני והן לגבי שיתוף פעולה מדיני.

פחות ברורה היא עמדתו של המשטר המצרי לגבי העסקה, וזו תהיה כנראה תלויה בשלושה אילוצים. האחד - מאז שנות השמונים מקיימת מצרים יחסים צבאיים הדוקים עם ארצות-הברית. אלה כוללים לא רק אספקת נשק נרחבת, אלא גם הקניית תורת הלחימה האמריקאית, מתן הדרכה ואימונים לקצונה המצרית, תרגילים משותפים ובניית קשרים אישיים בין קצינים משני הצבאות. אמנם בצבא מצרים נותרו מערכות נשק מתקופת הקשר עם ברית-המועצות, אולם אלה כלי נשק מיושנים בני ארבעים שנה ויותר, ולדור הנוכחי של הקצונה המצרית אין עוד קשר למערכת הצבאית הרוסית. לא יהיה זה פשוט, אפוא, לקלוט שוב מערכות נשק רוסיות בהיקף ממשי. האילוץ השני הוא כספי. הנשק האמריקאי מסופק למצרים כחלק מהסיוע שניתן לה מתחילת שנות השמונים. סביר להניח שרוסיה לא תספק נשק זה במסגרת סיוע, ושלמצרים אין יכולת - ודאי במצבה הכלכלי הנוכחי - לממן עסקה כזו בעצמה. שאלה פתוחה היא האם לערב-הסעודית ולאיראן הנסיכויות אכן יש עניין לממן את העסקה, כפי שדווח.

האילוץ השלישי הוא החשוב ביותר. הממשל האמריקאי טרם הגיב בפומבי על אפשרות חתימת העסקה, אולם יש להניח שהוא רואה אותה במורת רוח רבה - משום שפנייתה של בעלת-ברית מרכזית שלו לעסקה חסרת תקדים עם רוסיה תצביע על חולשה אמריקאית נוספת באזור, ותהווה הישג לרוסיה. לפי דיווחים עיתונאיים, קוימו בחודשים האחרונים עשרות שיחות טלפון בין שר ההגנה האמריקאי לעמיתו המצרי, ומזכיר המדינה האמריקאי ביקר בקהיר. סביר להניח שבשיחות אלה לחצו האמריקאים על המצרים לא לחתום על העסקה. המצרים צריכים, אפוא, להביא בחשבון שחתימת העסקה תוביל לתגובה אמריקאית שלילית ולפגיעה בקשריהם עם ארצות-הברית.

מכל זאת טרם ברור האם העסקה תיחתם. עדיין אפשרי שהמצרים יירתעו מחתימת העסקה עקב האילוצים הנזכרים, או שיצמצמו אותה לעסקה מוגבלת ולא-משמעותית, ויסתפקו בהבעת מורת רוחם מהתנהלותו של הממשל האמריקאי כלפיהם בחודשים האחרונים. אבל גם אם המשטר המצרי יחתום על העסקה, סביר להניח שהוא ימשיך לראות בארצות-הברית את השותפה האסטרטגית העיקרית שלו באזור, שאין לה תחליף, אך הוא יבקש להרחיב את יכולת התמרון שלו מולה ולהבהיר לה שאינו מוכן לקבל את התערבותה בענייניו הפנימיים.